

Kapsayıcı Eğitim

Editör: Temel ÇALIK

Editör: Prof. Dr. Temel ÇALIK

KAPSAYICI EĞİTİM

ISBN 978-625-6890-06-0

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2023, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayinevi**dir. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilmektedir.

I. Baskı: Mayıs 2023, Ankara

Yayın-Proje: Şehriban Türüldür
Dizgi-Grafik Tasarım: Müge Kuyrukcu
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Tic. Ltd. Şti.
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48 İskitler/Ankara
Tel: (0312) 341 36 67

Yayıncı Sertifika No: 51818
Matbaa Sertifika No: 47865

İletişim

Macun Mah. 204. Cad. No: 141/A-33 Yenimahalle/ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50
Dağıtım: 0312 434 54 24
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

ÖN SÖZ

Öğretmen yetiştirme, ülkeler açısından her zaman öncelikli konular arasında yer almıştır. Mustafa Kemal Atatürk'ün “*Öğretmenler, yeni nesil sizin eseriniz olacaktır!*” söylemi, konunun hassasiyetini ülkemiz açısından ortaya koyan ve ciz bir sözdür. Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi ile birlikte, öğretmen yetiştirme uygulamalarının önemli bir bölümünü Millî Eğitim Bakanlığı, bir kısmını ise üniversiteler ve bazı bakanlıklar yürütmüştür. 1981 yılında çıkarılan 2547 sayılı *Yükseköğretim Kanunu* ile başta öğretmen yetiştiren kurumlar olmak üzere bütün yükseköğretim kurumları, Yükseköğretim Kurulu çatısı altında toplanmıştır.

Yükseköğretim Kurulu’nun koordinasyonunda eğitim veya eğitim bilimleri fakülteleri ve öğretmenlik lisans programlarıyla yeniden yapılandırma çalışmaları 1997-1998 yıllarında Millî Eğitim Bakanlığı *Millî Eğitimi Geliştirme Projesi* kapsamında gerçekleştirilmiştir. Daha sonra 2006 ve 2009’da da kısmi düzenlemeler yapılmıştır. Gelişen şartlar ve ihtiyaçlar dolayısıyla 2012’de eğitim sisteminde gerçekleştirilen yapısal değişikliklere bağlı olarak eğitim fakülteleriyle ilgili de yeni düzenlemeler gerçekleştirilmiş, bölüm ve anabilim dallarıyla lisans programları gözden geçirilerek yeni düzenleme ve güncellemeler yapılmıştır.

Yeni programlar, 2018-2019 eğitim ve öğretim yılından itibaren uygulanmaya başlanmıştır. 2018’de güncellenen öğretmenlik lisans programlarındaki dersler, önceki dönemlerdeki gibi *Alan Eğitimi Dersleri* (AE) % 45-%50, *Öğretmenlik Meslek Bilgisi Dersleri* (MB) %30-%35 ve *Genel Kültür Dersleri* (GK) %15-%20 olmak üzere yine üç grupta toplanmıştır. 2018 program güncelleme çalışmalarında kapsayıcılık konusu önemli bir gündem maddesi olarak yer almıştır. Bu bağlamda *kapsayıcı eğitim*; öğretmen yetiştirme lisans programlarında, seçmeli ders kapsamında haftada iki saat olacak şekilde ders programında yerini almıştır.

Elinizdeki bu kitap en son program güncellemesine uygun ve kur tanımına sadık kalınarak hazırlanmıştır. Sizlere; *kapsayıcı eğitim ile ilgili temel kavramlar* ile başlayarak *kapsayıcı eğitimin gelişimi*, *kapsayıcı okul kültürü ve kapsayıcı öğrenme ortamı*, *kapsayıcı okul liderliği ve öğretmen*, *kapsayıcı eğitimde iş birliği*, *kapsayıcı öğretim programı*, *özel eğitime gereksinim duyan çocuklarla çalışmak*, *travma yaşayan çocuklarla çalışmak*, *Türkçeyi ikinci dil olarak öğrenen çocuklarla çalışmak* ve *Türkiye’de kapsayıcı eğitim uygulamaları ve politikaları* başlıklı konuları yazar arkadaşlarımızla birlikte sade, yalın ve anlaşılabilir bir şekilde; yeterli ve iyi bir ders kitabı bağlamında hazırlamaya çalıştığımızı söyleyebiliriz.

Yirmi birinci yüzyılda eğitimle ilgili yönelimleri sizlere sunmayı görev sayarak hazırladığımız bu “Kapsayıcı Eğitim” kitabının, siz değerli okuyucuların ve öğretmen adaylarının başarısını desteklemesi, mesleki yaşamınızda rehber olması

ve keyifle okumanız, yararlanmanız dileğiyle... Kitabın hazırlanış sürecinde başta yazarlarımız olmak üzere emeği geçen herkese şükranlarımızı sunuyoruz.

Mustafa Kemal Atatürk'ün öğretmenler ile ilgili sözlerinden: “*Öğretmen bir kandile benzer, kendini tüketerek başkalarına ışık verir.*”, “*Eğitimidir ki bir milleti ya hür, bağımsız, şanlı, yüksek bir topluluk halinde yaşatır; ya da milleti esaret ve sefalete terk eder.*” söylemlerinden ilham almamız dileği ile...

Prof. Dr. Temel ÇALIK

ORCID No: 0000-0003-3656-6260

BÖLÜMLER VE YAZARLARI

Editör: Prof. Dr. Temel ÇALIK

1. Bölüm: Kapsayıcı Eğitime Dair

Prof. Dr. Temel ÇALIK, Gazi Üniversitesi
ORCID No: 0000-0003-3656-6260

2. Bölüm: Kapsayıcı Eğitime Giriş

Dr. Emine DOĞAN
ORCID No: 0000-0002-1333-3096

3. Bölüm: Kapsayıcı Eğitimin Tarihsel, Kuramsal ve Hukuksal Bağlamlarda İncelenmesi

Dr. Öğr. Üyesi Melike GÜNBEY, Giresun Üniversitesi
ORCID No: 000-0003-0402-5611

4. Bölüm: Kapsayıcı Okul Kültürü ve Kapsayıcı Öğrenme Ortamı

Dr. Gülten Türkan GÜRER
ORCID No: 0000-0002-8054-6489

5. Bölüm: Kapsayıcı Okul Liderliği

Dr. Yurdağül DOĞUŞ, Millî Eğitim Bakanlığı
ORCID No: 0000-0002-6305-4271

6. Bölüm: Kapsayıcı Eğitimde Öğretmen Rollerini

Dr. Yurdağül DOĞUŞ, Millî Eğitim Bakanlığı
ORCID No: 0000-0002-6305-4271

7. Bölüm: Kapsayıcı Eğitimde İş Birliği

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ÖZDOĞRU, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-3853-8389

8. Bölüm: Kapsayıcı Öğretim Uygulamaları

Emel UĞURBAŞ, Millî Eğitim Bakanlığı
ORCID No: 0000-0001-6392-4110

9. Bölüm: Özel Eğitim İhtiyacı Olan Öğrencilerle Çalışmak

Dr. Öğr. Üyesi Ufuk ÖZKUBAT, Gazi Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-9626-5112
Doç. Dr. Mahmut ÇİTİL, Gazi Üniversitesi
ORCID No: 0000-0001-7607-6595

10. Bölüm: Travma Yaşayan Çocuklarla Çalışmak

Dr. Öğr. Üyesi Selda Karadeniz ÖZBEK, Giresun Üniversitesi
ORCID No: 0000-0003-4698-2700

11. Bölüm: Kültüre Duyarlı Eğitim ve Göçmen Öğrencilerin Dil Gereksinimleri

Dr. Öğr. Üyesi Eray KARA, Giresun Üniversitesi
ORCID No: 0000-0001-8614-4918

12. Bölüm: Türkiye’de Kapsayıcı Eğitim Uygulama ve Politikalarına İlişkin Değerlendirme ve Öneriler

Dr. Öğr. Üyesi Barış ERİÇOK, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
ORCID No: 0000-0001-9217-9615

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	iii
Bölümler ve Yazarları.....	v

1. BÖLÜM KAPSAYICI EĞİTİME DAİR

Giriş.....	2
Kapsayıcı Eğitime Genel Bir Bakış.....	3
Kapsayıcı Eğitimin Temel Özellikleri	6
Kapsayıcı Eğitimin Önemi	9
Kapsayıcı Eğitimin Farkı	10
Kapsayıcı Eğitim ile Özel Eğitim Farkı.....	11
Kapsayıcı Eğitim ile Kaynaştırma/Bütünleştirilmiş Eğitim Farkı.....	12
Sonuç.....	15
Bölüm Tartışma Soruları	16
Önerilen Okumalar	16
Kaynakça.....	16

2. BÖLÜM KAPSAYICI EĞİTİME GİRİŞ

Giriş.....	20
Kapsayıcı Eğitim	21
Kapsayıcı Eğitimin Amacı ve Kapsamı.....	25
Kapsayıcı Eğitimin İlkeleri	26
Kapsayıcı Eğitimin Gerekçeleri	29
Kapsayıcı Eğitimin Temel Bileşenleri	31
Erişim.....	32
Katılım	33
Destek	33
Kapsayıcı Eğitimin Uygulanması	34
Kapsayıcı Eğitimle İlgili Temel Kavramlar.....	39
Entegrasyon.....	39
Dışlama.....	39
Ayrımcılık.....	40
Kapsayıcılık	41
Kapsayıcı Eğitimle İlişkili Diğer Kavramlar.....	42
Kesişimsellik	43
Önyargı.....	43

Sosyal Temas	43
Sosyal Kabul.....	44
Farklılıklara Saygı.....	44
Uyum	44
Eşitlik	45
Hak Temelli Yaklaşım	45
Sosyal Adalet.....	46
Çokkültürlülük	46
Evrensel Tasarım	47
Sonuç.....	47
Önerilen Okumalar	47
Kaynakça.....	48

3. BÖLÜM

KAPSAYICI EĞİTİMİN TARİHSEL, KURAMSAL VE HUKUKSAL BAĞLAMLARDA İNCELENMESİ

Giriş.....	56
Kapsayıcı Eğitim Öncesi Dönem.....	58
Engelliliğe İlişkin Modeller	59
Kapsayıcı Eğitim, Kaynaştırma Eğitimi ve Ayrıştırılmış Eğitim Modellerinin Karşılaştırılması.....	64
Kapsayıcı Eğitimin Yasal Belgeleri	67
İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi	69
Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi	69
Herkes İçin Eğitim Dünya Konferansı	70
Salamanca Bildirisi ve Eylem Çerçevesi	70
Dünya Eğitim Forumu	72
Engellilerin Haklarına İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi	72
Sonuç	73
Bölüm Tartışma Soruları	74
Önerilen Okumalar	74
Kaynakça.....	74

4. BÖLÜM

KAPSAYICI OKUL KÜLTÜRÜ VE KAPSAYICI ÖĞRENME ORTAMI

Giriş.....	78
Okul Kültürü Düzeyinde Kapsayıcılık.....	80
Kapsayıcı Öğrenme Ortamları	82

Psikososyal Ortam	86
Pedagojik Ortam	95
Farklılaştırılmış Öğretim	96
Öğrenmede Evrensel Tasarım	97
Fiziki Ortam.....	100
Kapsayıcı Okullarda İş Birliği ve İletişim	104
Kapsayıcı Okullarda Değer, Tutum ve İnançlar.....	107
Sonuç.....	111
Bölüm Tartışma Soruları	112
Önerilen Okumalar	112
Kaynakça.....	113

5. BÖLÜM

KAPSAYICI OKUL LİDERLİĞİ

Giriş.....	120
Liderliğe Genel Bakış	120
Kapsayıcı Liderlik	122
Peter A. Wuffli'nin Kapsayıcı Liderlik Çerçevesi	123
Kapsayıcı Liderliğin Diğer Liderlik Türleriyle Benzer ve Farklı Yanları.....	125
Kapsayıcı Liderlerin Özellikleri	126
Kapsayıcı Liderlik Özelliklerinin Örgütsel Davranışa Etkileri	129
Kapsayıcı Okullar	130
Kapsayıcı Okul Liderliği	132
Kapsayıcı Okul Liderlerinin Özellikleri	134
Kapsayıcı Okul Liderlerinin Görev ve Sorumlulukları	138
Sonuç.....	140
Bölüm Tartışma Soruları	140
Önerilen Okumalar	140
Örnek Olay	140
Kaynakça.....	142

6. BÖLÜM

KAPSAYICI EĞİTİMDE ÖĞRETMEN ROLLERİ

Giriş.....	148
Öğretmenlerin Kapsayıcı Eğitime Yönelik Algıları ve Tutumları.....	149
Kapsayıcı Eğitimde Öğretmenlerin Kişisel ve Mesleki Özellikleri	151
Kapsayıcı Eğitimde Öğretmenlerin Sorumlulukları.....	156
Kapsayıcı Eğitimde Öğretim Programının (Müfredatın) Uyarlanması.....	157

Fiziksel ve Öğretimsel Düzenlemeler	158
Kapsayıcı Sınıf Yönetimi	161
Kapsayıcı Değerlendirme	162
Öğrenci Kayıtlarının Tutulması	164
Kapsayıcı İletişim	165
Kapsayıcı İş Birliği	165
Sonuç	166
Bölüm Tartışma Soruları	167
Önerilen Okumalar	167
Örnek Olay	167
Kaynakça	168

7. BÖLÜM KAPSAYICI EĞİTİMDE İŞ BİRLİĞİ

Giriş	176
İş Birliği Kavramı ve Eğitimde İş Birliğinin Önemi	176
Kapsayıcı Eğitimde İş Birliğinin Önemi	177
Kapsayıcı Eğitimde Etkili İş Birliği Sürecinin Özellikleri	178
Kapsayıcı Eğitimde İş Birliği Yapılacak Kişi ve Kurumlar	180
Aileler	180
Öğretmenler	181
Okul Yöneticileri	182
Sivil Toplum Kuruluşları	183
Sonuç	184
Bölüm Tartışma Soruları	185
Önerilen Okumalar	186
Örnek Uygulama	186
Kaynakça	187

8. BÖLÜM KAPSAYICI ÖĞRETİM UYGULAMALARI

Giriş	192
Kapsayıcı Öğretim Uygulamaları	192
1. Etkinlik: Sınıf Kültürüne Dâhil Olma – Aidiyet	192
2. Etkinlik: Beni Tanıyın	195
3. Etkinlik: Cinsiyet Eşitliği	197
4. Etkinlik: Fiziksel Ortamın Düzenlenmesi	199
5. Etkinlik: Güven	202

6. Etkinlik: Konuşma Güçlüğü Çeken Öğrenciler	203
7. Etkinlik: Öğrenme Güçlüğü Çeken Çocuklar	205
8. Etkinlik: Savaş Mağduru Çocuklar	207
9. Etkinlik: Şiddet Mağduru Çocuklar	208
Sonuç.....	210
Bölüm Tartışma Soruları	210
Önerilen Okumalar	210
Kaynakça.....	210

9. BÖLÜM

ÖZEL EĞİTİM İHTİYACI OLAN ÖĞRENCİLERLE ÇALIŞMAK

Giriş.....	214
Özel Eğitim: Kaynaştırmadan Kapsayıcı Eğitime	216
Kapsayıcı Eğitimde Özel Gereksinimlilerin Eğitimi ve Farklılaştırma	221
İçerik	222
Süreç.....	222
Ürün.....	223
Ortam.....	223
Özel Eğitime Gereksinim Duyan Öğrenci Türleri ve Bunlara Yönelik Kapsayıcı Eğitim Uygulamaları.....	224
Öğrenme Güçlüğü Olan Öğrenciler ve Özellikleri.....	225
Otizm Spektrum Bozukluğuna Sahip Öğrenciler ve Özellikleri.....	227
Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğuna Sahip Öğrenciler ve Özellikleri.....	228
Diğer Yetersizlik Türlerine Sahip Öğrenciler.....	229
Özel Yetenekli Öğrenciler ve Özellikleri	230
Kapsayıcı Eğitim İçin Öneriler	231
Kaynakça.....	233

10. BÖLÜM

TRAVMA YAŞAYAN ÇOCUKLARLA ÇALIŞMAK

Giriş.....	240
Şiddete Maruz Kalmış Çocuklar	240
Okullarda Karşılaşılan Şiddet Olayları	241
Okuldaki Bir Çalışanın Öğrenciye Gösterdiği Şiddet.....	241
Öğrencinin Öğrenciye Gösterdiği Şiddet	242
Aile İçi Şiddetin Okula Yansımaları	243
Öğrencinin ya da Öğrenci Velisinin Okul Çalışanlarına Yönelik Şiddeti.....	244

Şiddete Maruz Kalmak için Risk Faktörleri.....	245
Okullarda Şiddeti Oluşturan Risk Faktörleri.....	247
Şiddete Maruz Kalmanın Etkileri.....	248
Okul Öncesi Çağda Şiddetin Etkileri	248
Okul Çağında Şiddetin Etkileri	249
Ergenlik Çağında Şiddetin Etkileri	249
Şiddete Maruz Kalan Öğrenciler için Neler Yapılabilir?	251
Afetten Etkilenmiş Çocuklar	252
Afet Sonrası Çocuk ve Ergenlerde Görülebilecek Tepkiler	254
Afete Maruz Kalan Öğrenciler için Neler Yapılabilir?.....	254
Göç, Savaş ve Terörden Etkilenmiş Çocuk	255
Göç, Savaş ve Terörden Etkilenmiş Öğrenciler için Neler Yapılabilir?	258
Geçici Koruma Altındaki Çocuk.....	259
Geçici Koruma Altındaki Öğrenciler için Neler Yapılabilir?.....	260
Sonuç.....	262
Bölüm Tartışma Soruları	263
Önerilen Okumalar	263
Kaynakça.....	264

11. BÖLÜM

KÜLTÜRE DUYARLI EĞİTİM VE GÖÇMEN ÖĞRENCİLERİN DİL GEREKSİNİMLERİ

Giriş.....	270
Göçmen Öğrencilerin Uyum Süreci ve Kültüre Duyarlı Eğitimin Gerekliliği.....	270
Diller Ötesilik Kavramı.....	272
Kültüre Duyarlı Okul İklimi	275
Çok Dilliliği Kapsayan Bütüncül Okul Modeli	275
Dil Bilinci	277
İçerik Temelli Öğretim Modeli (CLIL).....	278
Dil Banyosu/Daldırma	278
Alıcı Çokdillilik	280
Karşılaştırma	281
Kültüre Duyarlı Eğitimde Çokdilli Modele İlişkin Görüşler	281
Etkinliklerin Bütüncül/Kapsayıcı Bir Bakış Açısıyla Geliştirilmesi	282
Çokdilli Modele İlişkin Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri.....	284
Sonuç	284
Bölüm Tartışma Soruları	285
Önerilen Okumalar	285
Kaynakça.....	285

12. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE KAPSAYICI EĞİTİM UYGULAMA VE POLİTİKALARINA İLİŞKİN DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER

Giriş.....	290
Eşitsizlikler ve Dezavantajlı Durumların Kapsamı.....	291
Sosyo-Ekonomik Temelli Dezavantajlı Gruplar.....	292
Türkiye'de Sosyo-ekonomik Eşitsizlikler.....	295
Sosyo-ekonomik Eşitsizliklerin Sonuçları.....	297
Toplumsal Cinsiyet Temelli Dezavantajlı Gruplar.....	297
Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Temelli Eşitsizlikler.....	298
Toplumsal Cinsiyete Dayalı Ayrımcılıkların Sonuçları.....	299
Özel Eğitim ve Kaynaştırma Temelli Dezavantajlı Gruplar.....	300
Türkiye'de Özel Eğitim ve Kaynaştırma.....	301
Türkiye'de Kapsayıcı Eğitim Uygulamaları ve Politikaları.....	302
Sosyo-ekonomik Temelli Dezavantajlı Gruplara Yönelik Uygulamalar ve Politikalar.....	302
Toplumsal Cinsiyet Temelli Dezavantajlı Gruplara Yönelik Uygulamalar ve Politikalar.....	305
Özel Eğitim ve Kaynaştırma Temelli Dezavantajlı Gruplara Yönelik Uygulamalar ve Politikalar.....	308
Sonuç.....	310
Bölüm Tartışma Soruları.....	312
Önerilen Okumalar.....	312
Kaynakça.....	313
Editör ve Yazarlar Hakkında.....	317